

УДК 342.729

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2019.2.03>

Микола Анатолійович Самбор,

кандидат юридичних наук,
член-кореспондент Академії наук вищої освіти України,
Прилуцький відділ поліції ГУНП в Чернігівській області;

 <https://orcid.org/0000-0002-0446-3892>,
e-mail: nikolas783@ukr.net

ФОРМИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ МИРНИХ ЗІБРАНЬ

Досліджено форми здійснення права на свободу мирних зібрань. Обґрунтовано, що здійснення цього права не вичерпується конституційно встановленими формами як-то збори, мітинги, походи та демонстрації. На підставі аналізу чинного законодавства сформульовано класифікаційні ознаки та прокласифіковано форми здійснення права на свободу мирних зібрань.

Ключові слова: мирні зібрання, право на свободу мирних зібрань, здійснення права, форма здійснення права на свободу мирних зібрань, класифікація.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Сучасний розвиток суспільних відносин і трансформації, що відбуваються у соціальній сфері як у межах країни, так і в планетарному масштабі, змушують переосмислити низку категорій і понять, змінити підходи до їх розуміння. Надважливим у цих процесах є забезпечення умов усебічної реалізації та розвитку людини як особистості, існування соціальних, державних та інших гарантій цього процесу. Сприйнятий світовою спільнотою базовий принцип, коли людина, її права та свободи мають визначати зміст і спрямованість будь-яких утворень, серед іншого і державних і наддержавних, зумовлює необхідність поваги до прав і свобод людини та свободи їх здійснення. Людство протягом історії свого розвитку визнало, що найбільш ефективним державно-стримуючим засобом як обмеження прав, свобод та інтересів людини, так і забезпечення здійснення їх є верховенство права.

«Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчю та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі,

традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права»¹. Саме принцип верховенства права якісно й ефективно поєднує природно-правову та позитивістську теорії прав людини.

Цілеспрямованість правового розвитку, що є невід'ємним компонентом верховенства права², зумовляє необхідність осучаснення розуміння змісту прав і свобод людини, зокрема такого фундаментального права, як право на свободу мирних зібрань. Правові доктрини сучасності використовують різні підходи до розуміння та здійснення згаданого права, що перш за все втілюється у самому його понятті: «право на мирні зібрання», «право на свободу мирних зібрань».

Права людини та їх генеза становлять одну з довічних проблем існування і соціально-культурного розвитку людства. Проблема прав людини і сьогодні є однією з найважливіших у міждержавних відносинах [1, с. 141]. Започатковані філософсько-правові ідеї, що знайшли своє вираження в основоположних законодавчих актах національного законодавства різних країн, а також у міжнародних договорах, не є константами, вони лише формулюють вектори для подальшого їх розвитку в ідеї верховенства права. Одним із таких ключових прав є право на свободу мирних зібрань.

Стан дослідження проблеми

Дослідженню права на свободу мирних зібрань під різними кутами зору приділено чимало уваги. Разом із цим стверджувати про вичерпність таких досліджень неможливо, оскільки сама практика суспільних відносин свідчить про протилежне: право на свободу мирних зібрань не має не лише належного нормативно-правового регулювання, а й сталого доктринального розуміння його змісту та здійснення, що

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) : від 2 листоп. 2004 р. № 15-рп/2004 : справа № 1-33/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04> (дата звернення: 10.05.2019).

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпунктів 3.5, 3.6 пункту 3 статті 3 «Прикінцеві положення» Закону України «Про Митний тариф України», абзацу восьмої частини другої статті 9 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (справа про тимчасову надбавку до діючих ставок ввізного мита) : від 23 черв. 2009 р. № 15-рп/2009 : справа № 1-21/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-09> (дата звернення: 10.05.2019).

негативно позначається на реалізації суспільних відносин і здійсненні у них суб'єктивних прав та свобод людини.

Останнім часом активізувалися теоретичні та галузеві дослідження окремих аспектів права на свободу мирних зібрань, зокрема умов його здійснення, а саме умов воєнного та надзвичайного станів. Так, О. С. Шкарнега досліджувала питання провадження у справах щодо реалізації права на мирні зібрання, А. В. Долинний вивчав питання забезпечення публічної безпеки та порядку під час масових заходів, С. І. Іщук аналізував проблеми правового забезпечення мирних зібрань, В. Б. Ковальчук досліджував громадський протест крізь призму права на мирні зібрання, Р. І. Тарануха аналізував нормативно-правове регулювання реалізації права на мирні зібрання тощо. Указаний перелік науковців, звісно, не є вичерпним, оскільки предмет дослідження є полігранним, а завдання й цілі змінюються, зважаючи на історико-правові умови існування людства. Водночас попри появу цікавості до права на свободу мирних зібрань, питання форм здійснення цього залишалося поза увагою дослідників.

Мета і завдання дослідження

Ураховуючи викладене, *метою* цієї статті є дослідження форм здійснення права на свободу мирних зібрань. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких *завдань*: обґрунтувати форми здійснення права на свободу мирних зібрань, які не знайшли конституційного закріплення, визначити їх змістовну сутність, провести аналіз нормативно-правового матеріалу, норми якого визначають форми здійснення права на свободу мирних зібрань, а також охопити соціально-правовою природою форм здійснення права на свободу мирних зібрань ті форми, які не визначено у законодавстві, однак які породжуються сучасним розвитком суспільних відносин, і тим самим створити класифікацію форм здійснення права на свободу мирних зібрань.

Наукова новизна дослідження

Виконано комплексне дослідження форм здійснення права на свободу мирних зібрань. На основі теоретико-методологічних засад і вивчення нормативно-правових актів охарактеризовано існування форм здійснення права на мирні зібрання, які відображаються у позаконституційних нормах, а також є наслідком застосування загальнодозволеного типу правового регулювання суспільних відносин до сфери свободи здійснення мирних зібрань. Практичне значення одержаних наукових результатів полягає в обґрунтуванні системи форм здійснення права на свободу мирних зібрань та можливості ефективного їх використання для безперешкодного здійснення суб'єктивного права на свободу мирних зібрань.

Виклад основного матеріалу

Безпосередньо у ст. 39 Конституції України згадуються такі основні (конституційні) форми здійснення права на мирні зібрання: збори, мітинги, походи та демонстрації. Важливо розуміти те, що вказаними формами здійснення права на свободу мирних зібрань воно не обмежується, це право є значно ширшим за той його зміст, який намагаються окреслити у вищезгаданій конституційній нормі.

Виходячи з положень ч. 1 ст. 22 Конституції України¹, права та свободи людини й громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними. У цілому невичерпність прав і свобод дає підстави говорити про невичерпність форм здійснення права на свободу мирних зібрань, закріпленого Конституцією України.

Перейдемо до форм здійснення цього права у політичній площині, які залишилися поза конституційно-правовим визначенням.

Однією яскравою й досить поширеною формою здійснення права на мирні зібрання в Україні, пов'язаною з реалізацією політичних прав, є пікетування.

«Пікетування – це форма демонстрації, під час якої виставляються представники будь-де, наприклад перед будинками об'єднань, підприємств з метою висловлення протесту проти чого-небудь, для забезпечення охорони на місці проведення страйку або демонстрації», – зазначалося у п. 336 Статуту патрульно-постової служби міліції України, затвердженого наказом МВС України від 28.07.1994 № 404² (ураховуючи об'єктивні причини реформування органів державної влади в Україні та нормативно-правового регулювання їх діяльності, відповідно до абзацу 3 п. 2 постанови Кабінету Міністрів України від 28.12.1992 № 731³ з метою приведення нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України у відповідність до законодавства України наказом МВС України від 18.02.2019 № 110⁴ згаданий наказ № 404 визнано таким, що втратив чинність,

¹ Конституція України : від 28 черв. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 05.04.2019).

² Про затвердження Статуту патрульно-постової служби міліції України : наказ МВС України від 28 лип. 1994 р. № 404. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0213-94> (дата звернення: 20.05.2019).

³ Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади : постанова Кабінету Міністрів України від 28 груд. 1992 р. № 731. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-92-п> (дата звернення: 20.05.2019).

⁴ Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства внутрішніх справ України від 28 липня 1994 року № 404 : наказ МВС України від 18 лют. 2019 р. № 110. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0180-19> (дата звернення: 20.05.2019).

а як наслідок легальне визначення пікету було втрачено для законодавства). Порівняно із демонстрацією, мітингом та походом пікетування притаманним є визначене місце проведення, що споріднює його з мітингом, однак воно відрізняється від мітингу тим, що є нерозривно пов'язаним із місцем перебування об'єкта, на який (проти якого) спрямовано це зібрання; наприклад, у разі, коли пікетування спрямовано проти рішень органів місцевого самоврядування, воно відбувається під стінами приміщення, де розміщується відповідна рада та її виконавчий орган, а у разі незадоволення діями та рішеннями законодавчого органу пікет проводиться не на майдані чи в іншому зручному для цього місці, а безпосередньо під приміщенням Верховної Ради України, що дозволяє продемонструвати відповідним посадовим особам під час виконання ними своїх повноважень (у цьому разі представницьких) невдоволення народу такими діями чи рішеннями.

Указані форми здійснення права на свободу мирних зібрань переважно пов'язуються з реалізацією політичних прав громадян, основним з яких є взяття участі в управлінні країною чи окремою адміністративно-територіальною одиницею в інтересах громади або окремої людини, коли діяльністю державних органів та органів місцевого самоврядування повинна характеризуватися людиноцентристською спрямованістю, проголошеною у ст. 3 Конституції України, у відповідності до якої людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Разом із цим права та свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Права людини та громадянина є досить різноманітними і, як ми вже зазначали, не вичерпуються лише політичною сферою їх реалізації. Утвердження й забезпечення всіх без винятку прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Не можемо залишити поза увагою й правове регулювання права на свободу тих мирних зібрань, які переслідують спеціальні цілі – захист трудових чи соціально-економічних прав та інтересів громадян, об'єднаних у добровільні неприбуткові громадські організації, пов'язані спільними інтересами за родом професійної (трудової) діяльності громадян, адже трудові права є однією з важливих груп прав людини та громадянина. Гарантування права на працю, визначене у ст. 41 Конституції України, зумовлюється наявністю у працюючих права на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів. Отже, формою здійснення права на мирні зібрання є страйк – тимчасове колективне добровільне припинення роботи працівниками (невихід на роботу, невиконання своїх трудових обов'язків) підприємства, установи чи організації (структурного підрозділу) з метою вирішення колективного трудового спору (конфлікту) (ст. 17 Закону

України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 03.03.1998). Однак страйк – це не лише припинення діяльності працівниками підприємства, установи чи організації, а й збори цих громадян, які об'єднуються для вирішення соціально-економічної проблеми, пов'язаної з реалізацією, захистом та охороною своїх трудових прав та інтересів. Права людини та можливості їх захисту повинні бути рівними для всіх незалежно не лише від раси, статі та кольору шкіри, а й від професії, посади тощо. Звісно, можуть існувати певні застереження, але не винятки, оскільки останні роблять людину безправною, а перші забезпечують принципи збалансування прав та обов'язків, зокрема тих, яких особи набувають у зв'язку із зайняттям певних посад [2, с. 34]. У контексті сказаного вважаємо, що право на страйк є однією з форм здійснення права на свободу мирних зібрань для досягнення спільних для громадян економічних і соціальних інтересів, що знайшло належне обґрунтування навіть у рішеннях Європейського суду з прав людини. Особливістю страйку як форми здійснення права на свободу мирних зібрань є те, що він супроводжується припиненням роботи підприємства, установи чи організації, а також, як правило, об'єднує собою громадян однієї кваліфікації чи професії або установи, організації чи підприємства; нарешті, як правило, ця форма є надзвичайно схожою на інші форми здійснення права на свободу мирних зібрань, однак переслідує інші цілі – зазвичай економічні, соціальні, культурні, у сфері охорони здоров'я тощо, які становлять інтерес для групи людей, об'єднаних спільною професією або місцем роботи.

Слід відзначити, що чинне законодавство України дискримінаційно підходить до гарантування цього права. Так, низка профспілок, наприклад ті, що діють в органах внутрішніх справ, Національної поліції України та прокуратури й об'єднують службовців указаних органів влади, не має позбавлені можливості використовувати цю форму здійснення права на свободу мирних зібрань.

Але це далеко не вичерпний перелік форм здійснення права на мирне зібрання. У своєму рішенні від 08.09.2016 № 6-рп/2016 у справі про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій¹ Конституційний

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) : від 8 верес. 2016 р. № 6-рп/2016 : справа № 1-13/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-16> (дата звернення: 08.03.2019).

Суд України на підставі системного аналізу норм Основного Закону України зробив висновок, що право на свободу світогляду та віросповідання може бути реалізоване, зокрема, у формі проведення богослужінь, релігійних обрядів, церемоній і процесій. У разі, якщо такі заходи відбуваються публічно та мають мирний характер, на них мають поширюватися вимоги ст. 39 Конституції України, серед іншого щодо завчасного сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про їх проведення. Переконані, що зазначене рішення Конституційного Суду України є надважливим для розуміння права на свободу мирних зібрань і його форм, оскільки в ньому згадується про такі ознаки масових заходів, які відносять останні до відповідних форм здійснення права на свободу мирних зібрань, як спосіб і місце здійснення – публічне місце.

Отже, розглянемо зазначені форми здійснення права на свободу мирних зібрань. Дослідимо богослужіння як форму здійснення права на свободу мирних зібрань. «Богослужіння (лат. *cultus divinius, celebratio liturgica*) – зовнішнє вираження релігійності, виражене в громадських молитвах і обрядах. Складає істотну частину релігії взагалі. Воно в зовнішньому відображає внутрішній зміст самої віри і релігійний настрій душі. Релігійне почуття не може не вилитися в живих проявах – в слові, чи в жертві, чи в інших якихось діях богопочитання; релігія немислима без культу, в якому вона проявляє і виражає себе подібно до того, як душа виявляє своє життя через тіло. Релігія по суті своїй прагне до вищого блага. Винуватцем, джерелом вищого блага виступає Бог, формою повідомлення блага з боку Бога людині – одкровення, а засобом придбання благовоління Божого з боку людини вважається богослужіння. Таким чином, богослужіння становить нероздільну і суттєву частину релігії взагалі»¹. Релігійний обряд – це низка суворо визначених дій, що супроводжують і оформлюють вчинення акту (актів) культового характеру [3, с. 333]. Релігійний обряд – це сукупність визнаних внутрішніми церковними приписами та правилами індивідуальних чи колективних дій вірян, спрямованих на встановлення двосторонніх відносин між людиною й надприродними об'єктами [4, с. 192]. Церемонія (англ. *ceremony*) – обряд, урочиста процедура ритуального значення, що відбувається за особливою нагодою². Процесія – церковна хода з хрестами, хоругвами [5].

У такий спосіб Конституційний Суд України як орган конституційної юрисдикції, який вирішує питання про відповідність Конституції

¹ Богослужіння // Вікіпедія : віл. енцикл. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Богослужіння> (дата звернення: 25.04.2019).

² Церемонія // Вікіпедія : віл. енцикл. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Церемонія> (дата звернення: 25.04.2019).

України законів України та у передбачених Основним Законом випадках інших актів і здійснює офіційне тлумачення Конституції України, вказав на те, що богослужіння, релігійні обряди, церемонії та процесії також є формами здійснення права на свободу мирних зібрань у разі, коли вони проводяться публічно. Вважаємо, що така ознака, як публічність, характеризує відповідне зібрання з огляду на можливість будь-якій особі відвідати відповідний захід.

Цивільне законодавство у ст. 315 Цивільного кодексу України визначає також такі форми здійснення права на свободу мирних зібрань, як конференція, засідання та фестиваль.

Конференція – це великі засідання тривалістю один чи декілька днів, присвячені одному ключовому питанню або темі, поділеним на вузьчі питання¹.

Законодавство України не містить визначення поняття «засідання». Однак, виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок про те, що засідання – це зібрання людей, зумовлене необхідністю обговорення та вирішення наявних питань. Очевидно, що засідання проводяться у спеціально відведених для цього місцях – залах, аудиторіях, кімнатах тощо. Крім того, засідання – це форма роботи того чи іншого органу. Очевидно, що у засіданнях бере участь визначене коло учасників, а отже, публічність як абсолютна відкритість для здійснення цієї форми права на свободу мирних зібрань не є обов'язковою.

Наступною формою мирних зібрань, передбаченою цивільним законодавством, є фестиваль.

Пошук легального визначення поняття «фестиваль» не увінчав успіхом, що вказує на відсутність такого законодавчо визначеного поняття, як фестиваль. Натомість вдалося знайти дефініцію «Фестиваль мистецтв України».

Фестиваль мистецтв України – всеукраїнська культурно-мистецька акція, відкрита для усіх напрямків і жанрів мистецтва, професійних та аматорських мистецьких колективів, окремих митців, що проводиться з метою сприяння розвитку академічного, традиційного народного та сучасного мистецтв, професійної та аматорської творчості, популяризації етнічних і культурних традицій регіонів України².

¹ Про затвердження Порядку проведення комунікативних заходів у Головдержслужбі України : наказ Голов. управління Держ. служби України від 16 лют. 2007 р. № 53. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=05NRNFA228> (дата звернення: 07.05.2019).

² Про затвердження Порядку організації і проведення Фестивалю мистецтв України : наказ М-ва культури і туризму України від 5 трав. 2008 р. № 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0438-08/> (дата звернення: 07.05.2019).

На підставі цього визначення та з урахуванням загальних уявлень про мирне зібрання можемо зробити висновок про те, що фестиваль – це культурно-мистецьке або культурно-спортивне зібрання, яке об'єднує учасників усіх напрямків і жанрів культури, мистецтва чи спорту, професійних та аматорських колективів, окремих аматорів чи професіоналів, що організовується та проводиться з метою сприяння розвитку різних видів мистецтв, спорту й професій та їх популяризації серед населення.

Цим наявні форми здійснення права на свободу мирних зібрань не вичерпуються. Так, наказ Головного управління Державної служби України від 16.02.2007 № 53 «Про затвердження Порядку проведення комунікативних заходів у Головдержслужбі України» поряд з іншими визначає таку форму, як публічні слухання – комунікативний захід за участю зацікавлених представників широкого загалу громадськості та зацікавлених сторін, що передбачає обговорення, розгляд певного рішення (концепції, програми тощо)¹. Безперечно, виходячи із завдань, які повинен вирішувати цей наказ, навряд чи його розробники замислювалися над тим, що запропоновані ними форми комунікативних заходів слід розглядати і як форми здійснення права на свободу мирних зібрань, що, скоріш за все, вказує на звуженість думок під час створення відомчих нормативних актів. До речі, вагомим є викладений у цьому наказі погляд на розмежування форм здійснення права на свободу мирних зібрань на внутрішні та зовнішні.

Внутрішні форми здійснюють в центральному апараті Головдержслужби України чи територіальних органах (семінари, консультативні та робочі групи й ін.). Зовнішні заходи проводяться за участю запрошених осіб, зокрема представників громадськості (конференції, публічні слухання, колегії, громадські ради тощо). Незважаючи на те, що зазначений наказ прямо регламентував роботу лише Головдержслужби України, отже, на наш погляд, доцільно розглядати внутрішні форми здійснення права на свободу мирних зібрань, виходячи з можливості об'єднання суб'єктів залежно від певної ознаки, наприклад: за професією – викладацькі конференції, за місцем мешкання – збори чи з'їзд співвласників багатоквартирного будинку тощо; також доцільно виділити зовнішні форми здійснення права на свободу мирних зібрань, які проводяться у загальнодоступних (публічно доступних) місцях, та звернення, участь у яких адресовано невизначеному колу осіб, громадськості тощо.

¹ Про затвердження Порядку проведення комунікативних заходів у Головдержслужбі України : наказ Голов. управління Держ. служби України від 16 лют. 2007 р. № 53.

Останнім часом дуже популярною формою здійснення права на свободу мирних зібрань став флешмоб (з англ. *flash* – виблискувати, мелькати, промайнути, спалах; *mob* – натовп, зборище), коли окремі громадяни в соціальних мережах «запускають» заклик раптово зібратися в одному місці з якоїсь нагоди для якоїсь дії. Вочевидь, про проведення такої форми здійснення права на свободу мирних зібрань жоден орган місцевого самоврядування чи орган виконавчої влади не отримує сповіщення. Однак законність чи незаконність проведення не виключає існування такої форми здійснення права на свободу мирних зібрань.

Ще однією формою здійснення права на свободу мирних зібрань є промо-акції (англ. *promo* – рекламний; лат. *actio* – дія, виступ, що здійснюється для досягнення якоїсь мети; від англ. *to promote* – підвищувати, сприяти), які організують і проводять за ініціативою торговельних компаній та торговельних марок для популяризації речей і товарів, предметом яких є саме економічна складова (а не політична, що вкотре підкреслює ту обставину, що право на свободу мирних зібрань не можна ототожнювати з правами політичними).

Окремо необхідно наголосити на існуванні новітніх форм здійснення права на свободу мирних зібрань, які привносять у суспільство нові технології, зокрема розвиток соціальних мереж в інтернет-просторі. Створення різних соціальних груп – відкритих і закритих, залежно від інтересів та за професійними, територіальними й іншими ознаками – є новітніми, електронними формами здійснення права на свободу мирних зібрань. На жаль, правова система України практично не має ані досвіду, ані правової теорії щодо якісного правового врегулювання соціальних комунікацій в інтернет-просторі, зокрема і пов'язаних зі здійсненням права на свободу мирних зібрань.

Законодавчо, на рівні кодифікованого акта (Цивільного кодексу України), визнано й інші форми здійснення права на свободу мирних зібрань – конференції, засідання та фестивалі. Хоча не слід забувати й про такі масові заходи, як ярмарки – заходи, безпосередньо пов'язані з роздрібною або гуртовою торгівлею, що проводяться регулярно в певному місці й у визначений строк¹, які, на наше переконання, слід також вважати однією з форм здійснення права на свободу мирних зібрань, що об'єднують людей, зокрема тоді, коли вони проводяться на вулицях, майданах, у скверах та в інших громадських (публічних) місцях населених пунктів.

Переконані, що право на свободу мирних зібрань є значно глибшим за той зміст, який зазвичай сприймається, що породжує й інші

¹ Про вдосконалення виставково-ярмаркової діяльності в Україні : постанова Кабінету Міністрів України від 2 серп. 2007 р. № 1065. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1065-2007-п> (дата звернення: 20.05.2019).

форми здійснення права на свободу мирних зібрань. Очевидно, що право на свободу мирних зібрань прогнозовано може здійснюватися у низці інших форм, зокрема таких побутових, як зібрання у закладі громадського харчування з нагоди сімейних чи інших свят. Головним, на наш погляд, є розуміння змісту права на свободу мирних зібрань, що охоплює комунікацію між людьми, зумовлену необхідністю перебування у чітко визначеному місці з доволі окресленими межами, а також зовнішнього прояву реалізації інтересів людей у вигляді відповідних форм здійснення права на свободу мирних зібрань.

Підсумовуючи вищезазначене, наголосимо на тому, що правовідносини з приводу здійснення таких форм права на свободу мирних зібрань, як фестивалі, конференції, засідання та рекламні акції, регулюються нормами Цивільного кодексу України, який, до речі, не містить обов'язку суб'єкта здійснення права на свободу мирних зібрань сповіщати про такі заходи органи місцевого самоврядування чи виконавчої влади. А з приводу інших форм здійснення права на свободу мирних зібрань, які не знаходять свого правового закріплення, керуючись наявним правовим порядком в Україні, який ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством, взагалі немає жодної необхідності здійснення суб'єктом такого обов'язку, як сповіщення. Хоча переконані, що такі зібрання є нічим іншим, як формою здійснення права на свободу мирних зібрань за своєю суттю та призначенням.

Форми здійснення права на свободу мирних зібрань є досить різноманітними й зумовлюються, перш за все, інтересами та цілями, досягати які прагнуть суб'єкти здійснення цього права (організатори, учасники мирних зібрань). Існування загальноприйнятих форм здійснення права на свободу мирних зібрань і виникнення нових прямо залежить від розвитку суспільних відносин, новітніх технологій і поглядів, зміни корінних загальносуспільних інтересів, а також інтересів окремих осіб, які ті прагнуть реалізувати.

Говорячи про форми здійснення права на свободу мирних зібрань, під останніми слід розуміти форми соціальної комунікації, в якій знаходить вираз здійснення права на свободу мирних зібрань.

Для якісного розуміння форм здійснення права на свободу мирних зібрань ми скористалися її класифікацією. У її підґрунтя заклали законодавчо оформлені види форм здійснення права на свободу мирних зібрань. Зазначене дозволило класифікувати форми здійснення права на свободу мирних зібрань, таким чином: 1) конституційні (форми здійснення права на свободу мирних зібрань, визначені у Конституції України); 2) нормативно визначені: 2.1) форми здійснення права на свободу мирних зібрань, визначені у законах України; 2.2) форми здійснення права на свободу мирних зібрань, закріплені у підзаконних нормативно-правових актах); 3) форми здійснення права на свободу

мирних зібрань, що не знайшли закріплення у нормативно-правових актах. Крім того, залежно від залучення учасників зібрань останні необхідно поділити на такі: 1) внутрішні, коли учасники зібрань обмежуються приналежністю до певного кола; наприклад, зібрання мешканців будинку, колективу організації, установи, підприємства тощо; 2) зовнішні, що допускають участь у мирних зібраннях невизначеного кола осіб. Залежно від рухливості мирного зібрання їх слід поділяти на: 1) статичні: мітинги, пікетування; 2) динамічні: демонстрації, ходи. Залежно від відособленості учасників мирних зібрань, право на свободу мирних зібрань виділяються: 1) закриті, куди допускаються особи за певним критерієм, наприклад збори мешканців багатопверхового будинку; 2) відкриті, доступ до яких є необмежений. Доречно також класифікувати форми здійснення права на свободу мирних зібрань за місцем: 1) мирні зібрання, що проводяться у приміщеннях (у залах, у будинках культури, спортивних залах, стадіонах тощо); 2) мирні зібрання, що проводяться на відкритій місцевості (території), які, у свою чергу, можуть поділятися на ті, що проводяться на вулицях, скверах, площах, поза населеними пунктами, в населених пунктах і тощо) [6, с. 190–191].

Вважаємо за необхідне також поділити форми здійснення права на свободу мирних зібрань за сферами реалізації інтересів на політичні, соціальні, економічні, культурні, спортивні тощо; кожну з них можна також деталізувати, наприклад економічна сфера поділяється на рекламу, торговельну, закупівельну, продуктову, промислово тощо.

Висновок

Форми здійснення права на свободу мирних зібрань дозволяють зрозуміти мету, яку переслідує суб'єкт здійснення цього права, а місце проведення мирного зібрання, що істотно впливає на подальший механізм забезпечення його здійснення, адже саме поєднання форми та змісту права на свободу мирних зібрань дозволяє зрозуміти справжню суть цього права, а також скоригувати заходи забезпечення здійснення права на свободу мирних зібрань у напрямку створення оптимальних умов не лише для здійснення цього права, а й для недопущення зловживань ним, тим самим гарантуючи права, свободи й інтереси решти населення.

Головним, на що вважаємо за необхідне звернути увагу, є те, що форми здійснення права на свободу мирних зібрань постійно видозмінюються, в їх існування вносять зміни сам час та розвиток суспільних відносин, а також технічний прогрес.

Список бібліографічних посилань: 1. Майданник О. О. Конституційне право України : навч. посіб. Київ : Алерта, 2011. 380 с. 2. Самбор М. А. Право на страйк профспілок поліції. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики*. 2016. № 1 (2). С. 29–34. 3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Ю. В. Александров,

П. П. Андрушко, В. І. Антипов та ін. ; відп. ред. С. С. Яценко. 4-те вид., перероб. та допов. Київ : А.С.К., 2005. 848 с. **4.** Новіков В. В. Основні форми релігійної діяльності в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична.* 2014. № 1. С. 190–201. **5.** Процесія // *Словарь української мови* : в 4 т. / упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко. Київ : Вид-во Акад. наук УРСР, 1958. Т. 3. С. 489. URL: <http://hrinchenko.com/slovar/znachenie-slova/49769-procesija.html> (дата звернення: 25.04.2019). **6.** Самбор М. А. *Право на мирні зібрання* : монографія. Прилуки : Прилуц. міська друк., 2018. 420 с.

Надійшла до редакції 23.05.2019

Sambor M. A. Forms of Realizing the Right to Freedom of Peaceful Assembly

It has been grounded that the right to freedom of peaceful assembly is a unique right that unites the right and freedom of its realization. The realization of this right by some subjects, as well as the obligation of public administration subjects to create conditions for the unimpeded realization of the right to freedom of peaceful assembly require an understanding of the outer shell (form) of realizing the right to freedom of peaceful assembly.

Forms of realizing the right to freedom of peaceful assembly have been studied. It has been substantiated that the realization of this right is not limited to the constitutionally prescribed forms, namely meetings, rallies, marches and demonstrations. Much more forms of realizing the right to freedom of peaceful assembly are contained in subordinate regulatory acts. The legal order in Ukraine, based on a generally acceptable type of legal regulation, reveals a number of new forms, which in their essence are forms of realizing the right to peaceful assembly.

On the basis of the analysis of the current legislation and the current legal doctrine, the author has formulated classification features and has conducted classification of the forms of realizing the right to freedom of peaceful assembly. The classification is based on such features as normative and legal certainty (constitutional, normatively defined forms and others), involvement of participants (internal and external forms), mobility (static and dynamic forms), isolation of participants (closed and open forms), venue (gatherings held indoors or outdoors), sphere of interests' realization (political, social, economic, cultural, sports, etc.).

It has been summarized that the forms of realizing the right to freedom of peaceful assembly make it possible to understand the purpose pursued by the subject of realizing this right, and the place of holding a peaceful assembly significantly influences the further mechanism of ensuring its realization, since the combination of the form and content of the right to freedom of peaceful assembly makes it possible to understand the true essence of this right, as well as to adjust measures to ensure its realization in order to create optimal conditions not only for the realization of this right, but also to prevent its abuse. Thus, they guarantee the rights, freedoms and interests of the rest of the population.

Key words: peaceful assembly, right to freedom of peaceful assembly, realization of the right, form of the realization of the right to freedom of peaceful assembly, classification.

